

KARTA

HIPNOTIZUOJANTI,
GILI IR GRAŽI.

Madeline Miller, romanų „Kirkė“
ir „Achilo giesmė“ autorė

PRIE

UPĖS

ROMANAS

DIANE
SETTERFIELD

baltos lankos

Diane Setterfield

Kartą prie upės

romanas

Iš anglų kalbos vertė Jūratė Žeimantienė

baltos lankos

Istorija prasideda...

Kartą stovėjo sau ramiai smuklė ant Temzės kranto, Redkote, už dienos kelio nuo upės ištakų. Tuo metu, kai prasidėjo ši istorija, panašių užeiğų Temzės aukštupyje nestigo, tad galėjai numalšinti troškulį bet kurioje iš jų, be to, kiekviena siūlė lankytojams ne tik elio ir sidro, bet ir ką nors ypatingo. „Raudonasis liūtas“ Kelmskote – muziką: ten upeiviai nepailsdami virkdė smuikus, o sūrininkai liūdnei dainavo apie prarastą meilę. „Žalioji drakonas“ Ingľšeme puikiai tiko ramiems apmąstymams tirštai prirūkytoje salėje. Kortuotojų laukė „Elnias“ Iton Heistingse, o mėgėjai paleisti į darbą kumščius nebūtų radę geresnės vietos nei „Plūgas“ Baskoto pakraštyje. „Gulbė“ Redkote irgi turėjo ką pasiūlyti. Ten porindavo istorijas.

„Gulbė“ buvo sena smuklė, galbūt netgi seniausia visoje grafystėje. Pastatą sudarė trys dalys, suręstos skirtingais laikais: viena sena, antra labai sena, trečia dar senesnė. Į harmoningą visumą visas tris jungė bendras nendrinis stogas, apsamanojusios akmeninės sienos ir tankiai jas apraizgiusios gebenės. Vasarą čia užsukdavo turistų, atvykusių vienai dienai iš miestelių palei neseniai nutiestą geležinkelį, išsinuomoti valtį ar luoto, kad pagurkšnotų elio ir pasimėgautų užkandžiais irstydami iš upe. Bet šaltuoju metų laiku „Gulbėje“ lankydavosi tik vietos gėrovai ir leisdavo laiką žiemos salėje. Ši kukliai apstatyta

patalpa buvo pačioje seniausioje smuklės dalyje su vieninteliu langu storoje sienoje. Dieną pro tą langą galėjai matyti Redkoto tiltą su trimis didingomis arkomis ir upe, plukdančią po jomis savo vandenis. Vakare (o ši istorija ir prasidėjo vakare) tiltas ištirpdavo sutemose ir tik duslus monotoniškas didžiulės vandens masės šniokštimas padėdavo išskirti už lango liulantį ir vilnijantį juodą srautą, regis, blausiai nušviestą savo paties susikurtos energijos.

Niekas tikrai nežinojo, iš kur „Gulbėje“ atsirado tradicija pasakoti istorijas, bet tai galėjo turėti kokią nors sąsają su Redkoto tilto mūšiu*. 1387-aisiais, prieš penkis šimtus metų nuo vakaro, kai prasidėjo ši istorija, prie Redkoto tilto susitiko dvi didelės kariuomenės. Kokios ir kodėl, kažin ar verta aiškinti, nes ilgai trukėtų, o baigtis buvo tokia: viso labo trys aukos – riteris, ginklanešys ir berniukas – krito nuo priešo rankos, tačiau dar aštuoni šimtai vyrų pražuvo vietos pelkėse bėgdami. Taip, būtent taip. *Aštuoni šimtai*. O tai jau verta istorijos tema. Jų kaulai atgulė žemėje, kur vėliau nusidriekė sėjamųjų pipirnių plotai. Redkoto apylinkių gyventojai nuo seno augindavo sėjamąsias pipirnes pelkėtose pievose, nuimdavo derlių, pakuodavo jį į dėžes ir baržomis plukdydavo į miestus upe, bet patys niekada jų nevalgydavo. Tvirtino, kad nuo jų kartumo net burną sutraukia, juolab ir užaugintos jos vėlių knibždančiose vietose. Kai panašūs mūšiai užverda ties jūsų namo slenkščiu, o paskui yrantys lavonai nuodija geriamąjį vandenį, nenuostabu, kad jūs vis pasakojate ir pasakojate apie tai. Kol vis kartodamas tą pačią istoriją palengva išsiugdote

* Anglijos karaliaus Ričardo II kariuomenė susikovė su sukilusių lordų pajėgomis ir apsupta bėgo (čia ir toliau – vert. past.).

pasakotojo talentą. O kai tema praranda aktualumą, nukreipte dėmesį į kitus dalykus, nes juk verta pritaikyti įgytus gebėjimus porinant vis naujas istorijas. Šiaip ar taip, net po penkių šimtų metų istorija apie Redkoto tilto mūšį ypatingomis progomis vis dar būdavo pasakojama penkis ar šešis kartus per metus.

„Gulbės“ šeiminkė buvo Margo Okvel. Kiek prisiminė senbuviai, ši smuklė visada priklausė Okvelams, labai tikėtina, nuo pat įkūrimo dienos. Iš tikrųjų ją reikėjo vadinti Margo Blis, nes buvo ištekėjusi, bet tokia tvarka galiojo tik miestelėnams, o čia, „Gulbėje“, ji visiems taip ir liko Okvel. Buvo stuomeninga moteris, bebaigianti šeštą dešimtį. Įstengė pati kilnoti statines ir taip tvirtai laikėsi ant kojų, kad niekada nejausdavo poreikio prisėsti. Sklido gandai, netgi miegojo stovėdama, bet kad jau paleido į pasaulį trylika vaikų, be abejo, retsykais vis dėlto priguldavo. Prieš Margo smuklėje šeiminkavo jos mama, dar anksčiau – močiutė ir prosenelė, taigi vietiniams atrodė savaime suprantama, kad „Gulbę“ valdo moterys. Taip jau susiklostė nuo neatmenamų laikų.

Margo vyras Džo Blisas buvo kilęs iš Kemblo, įsikūrusio už dvidešimt penkių mylių nuo Redkoto, upės aukštupyje, netoli vietos, kur Temzė prasimuša iš po žemių kaip šaltinėlis, toks mažutėlis, kad net sunku atskirti nuo paprasčiausios balos tarp žolių. Blisai negalėjo pasigirti stipria sveikata. Gimdavo tokie gležni ir liguisti, kad dažniausiai gana anksti apleisdavo šią ašarų pakalnę. Sulig kiekvienais nugyventais metais vis labiau blykšdavo ir sirgdavo, kol galiausiai užgesdavo: paprastai nesulaukė dešimties, o kartais nė dvejų metų. Išgyvenusieji, įskaitant Džo, neprilygo bendraamžiams ūgiu ir dažnai negaluodavo. Žiemą juos kankindavo kosulys, bėgdavo nosis ir

ašarodavo akys. Bet jie pasižymėjo geru būdu, romiu žvilgsniu ir nuolat šypsojosi.

Sulaukęs aštuoniolikos, našlaitis Džo, nevaliojantis dirbti fizinio darbo, iškeliavo iš Kemblo ieškoti mėgstamo užsiėmimo, nors dar nežinojo kokio. Iš ten, kaip ir iš bet kurio kito pasaulio kampelio, galėjai drožti, kur tik akys mato, bet upė turi trauką, jai neatsispirsi. Taip Džo atkako į Redkotą ir pajutęs troškulį užsuko į vietos smuklę. Liesas jaunuolis vešliais juodais plaukais, dar labiau paryškinančiais veido blyškumą, tyliai sėdėjo kertėje, taupiai gurkšnojo elį, susižavėjęs žvilgčiojo į šeiminkų dukrą ir išklausė keletą pasakojimų. Tai atrodė taip neįprasta ir nuostabu: atsidurti tarp žmonių, porinančių istorijas, labai panašias į nuo vaikystės kirbančias jo paties galvoje. Taigi, kai trumpam stojo tyla, jis pravėrė burną ir pradėjo: „Kartą, seniai seniai, labai seniai...“

Tądien Džo Blisas atrado savo pašaukimą. Temzė atvedė jį į Redkotą ir čia, Redkote, jis liko. Truputį pasipraktikavęs išmoko pasirinkti tinkamą toną pačioms įvairiausioms temoms: vietos gandams ir istoriniams įvykiams, legendoms ir pasakoms. Jo išraiškingas veidas perteikdavo nuostabą ir baimę, palengvėjimą ir abejonę, o ir daugybę kitų emocijų ne prasčiau nei tikro aktorius. Be to, svarbus vaidmuo tekdavo ir antakiams. Vešlūs ir juodi, jie buvo ne mažiau iškalbingi nei žodžiai. Beveik susiliesdavo artėjant itin reikšmingam epizodui, trūkčiodavo, kai prireikdavo atkreipti klausytojų dėmesį į kokią nors svarbią detalę, arba išlinkdavo lanku, duodami suprasti, kad veikėjas galbūt ne toks, koks dedasi. Sekdamas išraiškingų Džo antakių judėjimą, išitraukdamas į jų sudėtingą šokį, pagaudavai pasakojimo niuansus, kurių kitaip būtum nė nepastebėjęs. Per keletą vakarojimo „Gulbėje“ savaičių jis

sumojo, kaip užburti klausytojus. O dar sugebėjo apžavėti Margo, pavergusią jo širdį.

Mėnesio pabaigoje Džo sukorė šešiasdešimt mylių iki gerokai nuo upės nutolusio vieno kaimo, kad sudalyvautų ten rengiamose pasakotojų varžytuvėse. Savaime suprantama, iškovoję pergalę, o visus laimėtus pinigus išleido žiedui. Į Redkotą grįžo papildęjusių iš nuovargio veidu, savaitę gulinėjo, kad atgautų jėgas, o galiausiai susirado Margo, priklaupė ant vieno kelio ir pasipiršo.

– Nė nežinau... – mažliai nutęsė jos motina. – O ar jis gali dirbti? Užsidirbti pragyvenimui? Kaip ketina išlaikyti šeimą?

– Suskaičiuok mūsų pilną pastaruojų metų, – pasiūlė Margo. – Pažiūrėk, kaip padaugėjo klientų, kai Džo ėmė pasakoti savo istorijas. Įsivaizduok, kad atsisakyčiau tekėti už jo, mama. Tada jis gali patraukti kitur. Ir ką?

Tai buvo tiesa. Tomis dienomis lankytojų ištis pastebimai padaugėjo, jie atkaldavo net iš tolimesnių miestelių ir užsisėdėdavo ilgiau nei paprastai, klausydamiesi Džo istorijų. Ir, žinoma, užsisakydavo gėrimų. Tad „Gulbė“ klestėte klestėjo.

– Bet čia lankosi tiek stiprių dailių vaikinių, kuriems tu patinki... Gal geriau pasirink kurį nors iš jų?

– Man reikia tik Džo, – tvirtai pareiškė Margo. – Man patinka istorijos.

Ir ji pasiekė savo.

Nuo to laiko prabėgo beveik keturiasdešimt metų, o Margo ir Džo šeima labai pagausėjo. Per du dešimtmečius juodu susilaukė dvylikos dukrų. Visos kaip viena paveldėjo iš motinos vešlius rudus plaukus ir tvirtas kojas. Išaugo į krūtingas gražuoles, spinduliuojančias šypsena ir niekada nenukabinančias nosies. Visos laimingai ištekėjo. Viena buvo kiek

apkūnesnė, kita lieknesnė, viena aukštesnė, kita žemesnė, viena tamsesnė, kita šviesesnė, tačiau visos tokios panašios į motiną, kad gėrovai jų neskirdavo, o kai prireikus dukros atsi-skubindavo tėvams į talką, į kiekvieną kreipdavosi vienodai – Mažoji Margo. Gimus dvyliktai dukrelei šeimos pagausėjimo ilgai nebebuvo ir abu tėvai nusprendė, kad amžius jau nebe tas, bet paskui Margo vis dėlto dar sykį pastojo ir pasaulį išvydo vienintelis jų dviejų sūnus – Džonatanas.

Trumpo kaklo apskritaveidis migdolinėmis akimis, dailiomis auselėmis ir nosele, mėsingu liežuviu, regis, vos telpančiu už amžinai besišypsančių lūpų, jis buvo visiškai nepanašus į seses. Metams bėgant paaiškėjo, kad skiriasi nuo jų ne tik išvaizda. Dabar, sulaukęs penkiolikos, Džonatanas visiškai netroško kuo greičiau tapti vyru, kaip kiti jo bendraamžiai, nes jį visiškai tenkino perspektyva nugyventi visą gyvenimą smuklėje su mama ir tėčiu. Apie nieką daugiau jis ir nesvajėjo.

Margo vis dar buvo smarki ir daili moteris, Džo plaukai pražilo, bet antakiai liko tokie pat juodi kaip jaunystėje. Jam jau sukako šešiasdešimt, o Blisams tai buvo labai garbus amžius. Žmonės tokį ilgaamžiškumą aiškino begaliniu Margo atsidavimu vyrui. Keletą pastarųjų metų jis kartais jausdavosi taip prastai, kad dvi ar tris dienas iš eilės nesikeldavo iš patalo. Gulėdavo užsimerkęs, bet nemiegodavo – ne, tiesiog nuklysdavo mintimis anapus sapno. Margo ramiai žvelgė į tokius staigius silpnumo priepuolius. Pleškindavo židinyje malkas, kad kambaryje būtų sausa, glausdavo prie vyro lūpų puodelį šilto sultinio, šukuodavo plaukus ir suglostydavo antakius.

Ligonio lankyti atėję bičiuliai imdavo nerimauti matydami, kaip sunkiai ir trūksmingai jis kvėpuoja, bet Margo nepasiduodavo baimei. „Nesijaudinkite, jis pasveiks“, – sakydavo,

ir Džo ištis kaskart išsikapstydamo. Tiesiog buvo Blisas ir tiek. O upės drėgmė smelkėsi į jo plaučius.

Artėjo žiemos saulėgrįža, kai stoja ilgiausia metų naktis. Savaitė po savaitės dienos vis trumpėjo, iš pradžių pamažu, paskui vis greičiau, kol imdavo temti jau išsyk po pietų. Kaip žinia, tamsai įsiviešpatavus keičiasi žmonių laiko pojūtis. Jie ima knapsėti nosimi vidurdienį, sapnuoti, kai ateina metas keltis, ar nesudėdami bluosto dyrėti į nakties tamsą. Tai kerų metas. O kai riba tarp nakties ir dienos beveik visiškai išskysta, panašiai nutinka ir su skirtingais pasauliais. Sapnai ir istorijos susilieja su gyvenimiškąja patirtimi, mirusieji ir gyvieji prasi-lenkdami lengvai palytėja vienas kitą, praeitis ir dabartis susipina. Ir gali nutikti neįtikėtinų dalykų. Ar žiemos saulėgrįža turėjo įtakos mūsų mįslingiems įvykiams „Gulbėje“? Jums spręsti.

O dabar, kai žinote viską, ką jums reikia žinoti, laikas per-eiti prie pačios istorijos.

Tą vakarą „Gulbėje“ leido laiką nuolatiniai lankytojai: žvyr-kasiai, sėjamųjų pipirnių augintojai ir upeiviai, o dar tarp jų buvo valčių dirbėjas Bezantas ir Ovenas Olbraitas – prieš pusę amžiaus jis nuplaukė upę iki pat jūros ir po dvidešimties metų sugrįžo į gimtąsias vietas tapęs turtuoliu. Dabar jį kankino ar-tritas ir tik stiprus elis kartu su gera istorija padėdavo kuriam laikui pamiršti geliantį skausmą. Visa draugija susibūrė smu-klėje vos pradėjus temti, tuštino tolydžio pripildomus bokalus, valė pypkes, vėl kimšo į jas stiprų tabaką ir pasakojo istorijas.

Olbraitas kuo smulkiausiai išdėstė visas mūsų ties Red-koto tiltu aplinkybes. Žinoma, kiekviena istorija, persakinėja-ma penkis šimtus metų, gali šiek tiek pabosti, bet pasakotojai kaskart įsigudrindavo ją paįvairinti naujomis smulkmenomis.

Nors tam tikri dalykai, tokie kaip kariuomenių judėjimas ir susidūrimas, riterio ir jo ginklanešio žūtis, taip pat aštuoni šimtai pelkėse paskendusiu karių, buvo aiškiai apibrėžti tradicijos, tai nelietė berniuko mirties. Apie jį nebuvo jokių duomenų, išskyrus tai, kad jis nelemtą valandą atsidūrė prie Redkoto tilto ir palydėjo galvą. O tikros informacijos trūkumas, kaip žinia, skatina vaizduotę. Tad kiekvieną kartą grįždami prie šios istorijos smuklės pasakotojai prikeldavo vargšelį iš mirusiųjų vien tam, kad numarintų iš naujo. Per visus tuos metus jis atsisveikino su gyvenimu begalę sykių, kaskart vis netikėtesniu ir įmantresniu būdu. Kai istorija priklauso jums, galite leisti sau improvizuoti, tačiau kiekvienas išdrįšęs pasikartoti pasakotojas sulaukdavo negailestingos kritikos. Nežinia, kaip pats berniukas būtų vertinęs savo nuolatinį prisikėlimą, tačiau atkreiptinas dėmesys, kad tokia praktika buvo gana dažna „Gulbėje“.

Šiuokart Olbraitas prasimanė jaunutį cirko artistą, lydintį kariuomenę ir linksminantį įsakymų laukti sustojusius kareivius. Žongliruodamas peiliais jis paslydo purve ir parpuolė ant nugaros, tad peiliai susmigo į pažliugusią žemę greta jo – visi, išskyrus paskutinį, pervėrusį berniukui akį ir akimirksniu atėmusį gyvybę prieš pat mūsų pradžią. Ši nauja variacija pelnė pritariamą murmesį, beje, gana greitai nutilusį, kad pasakotojas galėtų užbaigti istoriją jau seniai žinoma gaida.

Paskui stoji tylą. Mat buvo laikoma prastu tonu išsiskirti pradėti pasakoti naują, nesuteikus klausytojams laiko apmąstyti ką tik išguldytos.

Džonatanas buvo vienas iš įdėmiausių klausytojų.

– Aš irgi norėčiau papasakoti istoriją, – pareiškė jis.

Nors šypsojosi (o šypsojosi Džonatanas nuolatos), šie žodžiai nuskambėjo liūdnokai. Negalėjai pavadinti jo kvaileliu,

tačiau mokykloje jam sekėsi sunkiai: kiti vaikai šaipėsi iš jo savotiško veido ir keisto elgesio, tad po keleto mėnesių jis liovėsi ją lankyti. Skaityti ir rašyti taip ir neišmoko. Bet nuolatiniai „Gulbės“ žiemos salės lankytojai buvo seniai įpratę prie jaunojo Okvelo ir visų jo keistenybių.

– Ką gi, pamėgink, – pasiūlė Olbraitas. – Papasakok mums ką nors dabar pat.

Džonatanas susimąstė. Prasižiojo ir apmirė tikėdamasis, kad nuo liežuvio galo savaime nusprūs kokia nors istorija. Bet nieko iš to neišėjo. Veidą iškreipė grimasa, pečiai sutirtėjo nuo juoko iš savęs.

– Negaliu! – šūktelėjo jis, baigęs juoktis. – Nieko neišeina!

– Vadinasi, papasakosi kitą kartą. Pasipraktikuok mažumėlę, kai tik būsi pasiruošęs, mes išklausysime tave.

– Tada tu pasakok, tėti, – paprašė Džonatanas. – Nagi!

Tą vakarą Džo pirmą kartą pasirodė žiemos salėje po dar vieno silpnumo priepuolio. Atrodė labai išblyškęs ir iki tol tylėjo. Atsižvelgdami į jo prastą būklę, lankytojai nesitikėjo išgirsti pasakojimo, tačiau Džo sureagavo į sūnaus prašymą ir meiliai nusišypsojęs nukreipė žvilgsnį į tolimą salės kertę, pajuodusią nuo dūmų ir tabako. Kaip tik iš ten, Džonatanos manymu, tėtis ir traukdavo savašias istorijas. O kai Džo vėl pažvelgė į lankytojus, jau buvo pasiruošęs pasakoti, taigi pradėjo:

– Kartą, seniai seniai, labai seniai...

Bet tą akimirką atsilapojo durys.

Metas buvo per daug vėlyvas naujiems lankytojams. Kad ir kas atėjo, į vidų nesiskubino. Šalto vėjo gūsis prilenkė virpančias žvakių liepsneles ir pripildė prirūkytą patalpą sodraus žiemos upės kvapo. Gėrovai vieningai pasuko galvas į tą pusę.